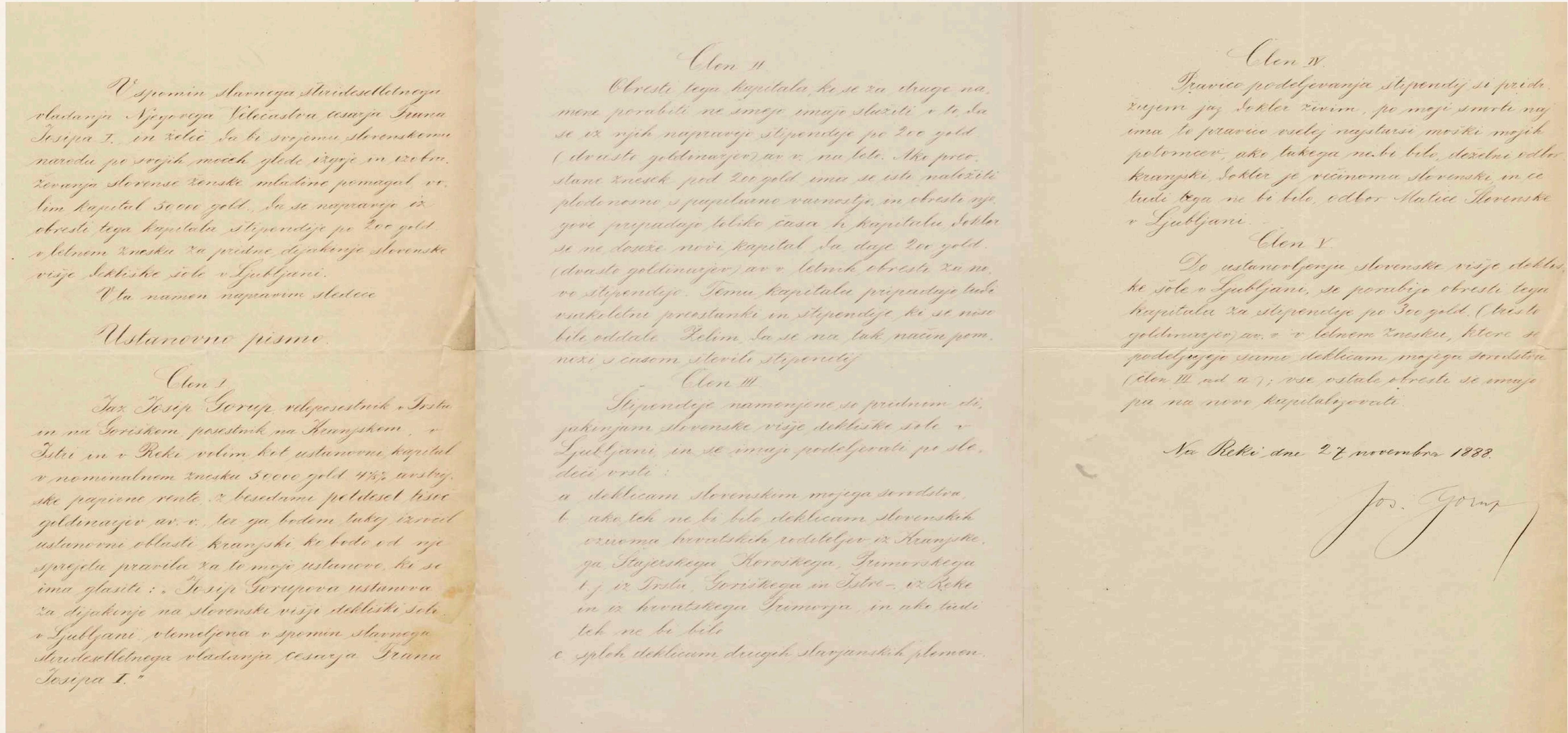

ŠTIPENDIJSKE USTANOVE NA KRANJSKEM MED ZAČETKOM 19. STOLETJA IN LETOM 1918

Ustanovitev in delovanje štipendijskih ustanov

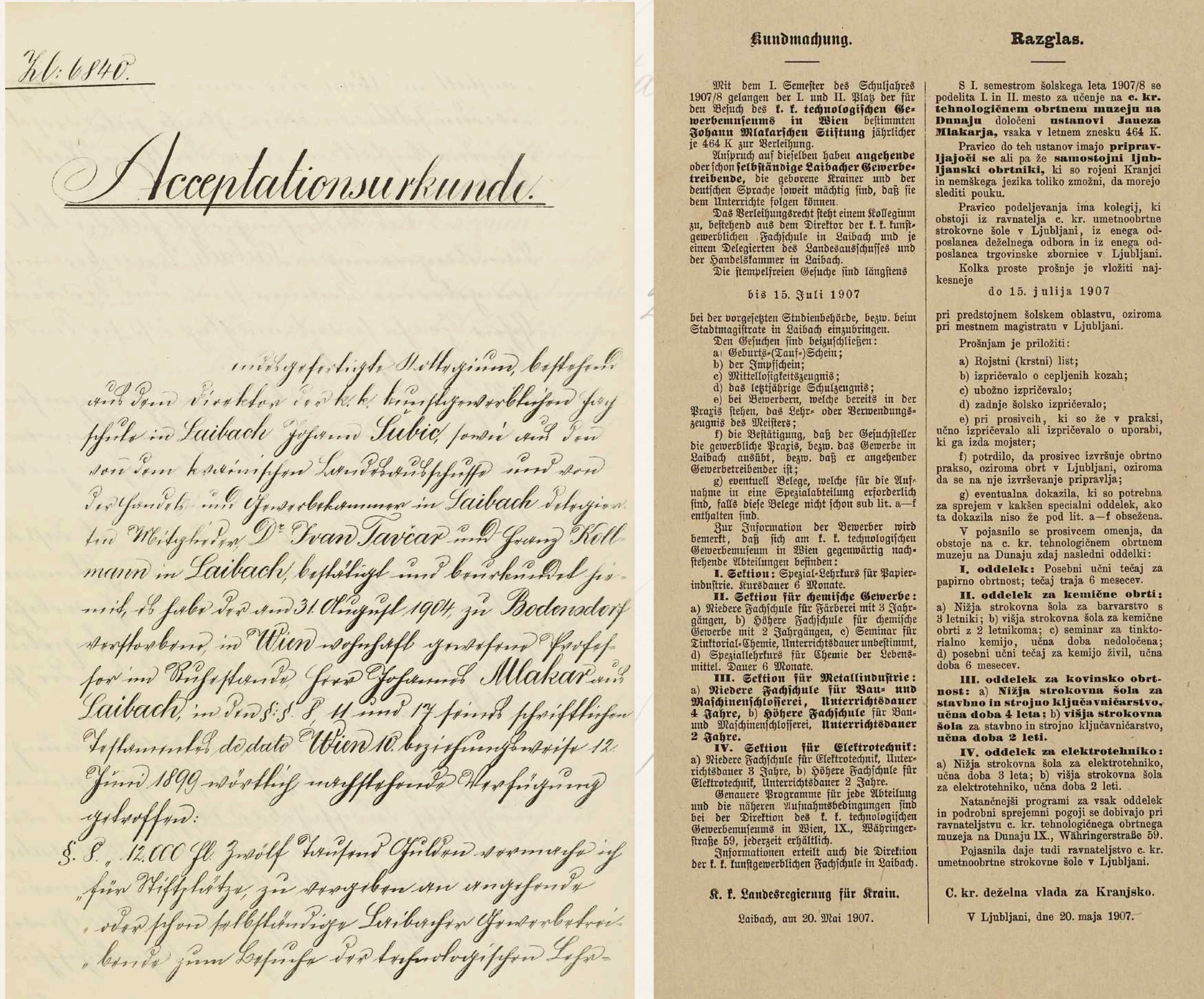
Štipendijske ustanove so kot ostale dobrodelne ustanove nastale tako, da je ustanovitelj izrazil namero, da določena sredstva nameni za šolanje otrok iz revnih družin. Svojo voljo je lahko uresničil z ustanovno listino (*Stiftbrief*) že za življenja, pogosto pa je za štipendijsko ustanovo v oporoki predvidel del svoje zapuščine. Ustanovitelj je določil višino premoženja ustanove, navadno so bili to gotovina, vrednostni papirji, državne obveznice, redkeje tudi dohodki od nepremičnin. Ta kapital je običajno dajal letno štiri-do pet odstotne obresti, iz katerih so se izplačevale štipendije. Večina štipendijskih ustanov je zadoščala le za štipendiranje enega do treh prejemnikov štipendij, večje pa tudi za več kot deset. Višina štipendije je bila odvisna od kapitala ustanove in tudi prilagojena stopnji šolanja. V kriznih letih se je lahko število mest štipendijske ustanove začasno zmanjšalo, od presežnih obresti in kakšno leto nepodeljenih štipendijskih mest pa je včasih katera od ustanov tudi pridobila dodatno mesto. Z letnimi proračuni so načrtovali prihodke in stroške ustanove in vsako leto o njih deželni oblasti tudi poročali. Od 19. stoletja dalje so se štipendije izplačevale v gotovini, za vsak semester posebej. Nekateri ustanovitelji so utemeljili več štipendijskih ustanov, ki so bile namenjene različnim vrstam šolanja. Ustanovitelj je določil tudi, komu bo štipendija namenjena in za kakšno obdobje, pogoje za njeno pridobitev ter komu bo zaupano predlaganje in odločanje o izbiri kandidatov.

Originalno ustanovno pismo Ustanove Josipa Gorupa za dijakinje na slovenski višji dekliški šoli v Ljubljani iz leta 1888. Ko je Josip Gorup namenil 50.000 goldinarjev za šolanje desetih deklet na višji dekliški šoli, ta v Ljubljani še ni delovala, ustanovljena je bila šele leta 1896. Ko je šolo po letu 1907 nadomestil licej, so se štipendije podeljevale dekletom za šolanje na le-tem. Sčasoma je premoženje ustanove naraslo, tako je bilo na voljo štirinajst mest. Prejemala so jo lahko dekleta slovenskih ali hrvaških korenin, ne glede na deželo, iz katere so izvirale. Pravico podeljevanja je Josip Gorup pridržal sebi, nato najstarejšemu moškemu potomcu, če teh ne bi bilo, kranjskemu deželnemu odboru; ta pravica bi v primeru, da bi Slovenci izgubili večino v deželnem zboru, prešla na Slovensko matico. (SI AS 33, konvolut 517, šk. 239)

Ustanovo je morala sprejeti in potrditi tudi država. S privolilnim pismom (*Willbrief*), ki ga je potrjeval deželni predsednik, je država potrdila, do dovoljuje njeno ustanovitev pod pogoji, ki jih je določil ustanovitelj. Izdana je bila tudi sprejemna ali akceptna listina (*Acceptationsurkunde*), s katero je tisti, ki je bil določen za odločanje o podelitvi štipendije, sprejel s tem povezane pravice in obveznosti zase in za svoje naslednike. Nadzor nad delovanjem ustanov je bil od jožefinske dobe v rokah deželnih oblasti. Po letu 1868 je bilo upravljanje z ustanovami predano Deželnemu odboru za Kranjsko, nadzor pa je ohranila Deželna vlada.

Razpisi za prosta štipendijska mesta so bili objavljeni v časopisju ali z razglasi Deželne vlade, kasneje Deželnega odbora. Kandidati so v prošnji (vložili so jo sami ali v njihovem imenu starši, redkeje tudi lokalni duhovnik) morali dokazati, da izpolnjujejo razpisne pogoje. Prošnja je vsebovala utemeljitev in dokazila o ubožnosti, cepljenju proti kozam, tudi spričevala in morebitna dokazila o sorodstvu z ustanoviteljem. Navesti so morali tudi, če sami ali sorojenci že prejemajo katero drugo štipendijo. V nekaterih primerih je bil določen omen ali oseba, ki je imela pravico prezentacije – pregledal je prošnje in pripravil seznam tistih, ki izpolnjujejo pogoje. Prispele prošnje in priporočila so pretehtali v ustanovni listini določeni podeljevalci štipendije in odločili, komu bo pripadla.

Sprejemna listina Ustanove Janeza Mlakarja iz leta 1906 in razglas o razpisu štipendij iz leta 1907. Janez Mlakar, v Ljubljani rojeni profesor z Dunaja, je v oporoki namenil 23.800 kron za štipendijsko ustanovo, ki bi omogočala ljubljanskim obrtnikom, da na Dunaju v posebnih tečajih pridobijo dodatna znanja s področja kemije, kovinarske obrti in elektrotehnike. Da bi štipendija prišla v prave roke, je podeljevanje zaupal predstavnikom umetnoobrtne šole, deželnega odbora in trgovinske zbornice.(SI AS 33, konvolut 730, šk. 390)

Štev.	Rodilsko in krito ime	Rojstveni kraj, dan in leto	Ime oca, mater, maiter, število otrok	Imovinske razmere	Osirotela po otru, po materi ali po obeh		Navedeni in učni napredki v semestru		Ulica in za kake ustanove ali druge podjore? Očeno? V katerem mestu?	Ali ima otrokove hote?	Opombe
					I	II					
11	Bežek Anatolija	Ž. Žrnovci of. 7. 12. 93	mat. omenjena 3 sine.	Črnača 3 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
12	Bežek Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	3 sine 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
13	Čuček Gorazd	Ž. Vrhnika of. 7. 12. 91	mat. omenjena 5	1824 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	po materi	—	—	—	—	—	—
14	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
15	Čuček Jaka	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
16	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
17	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
18	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
19	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—
20	Čuček Karel	Ž. Vrhnika of. 19. 11. 91	mat. omenjena 6	1800 H. Vrhnika A. pr. poslovanje.	—	—	—	—	—	—	—

Razpis za eno prosto štipendijsko mesto Gorupove ustanove za dijakinje iz leta 1911. Štipendijskih mest je primanjkovalo in za eno sproščeno mesto se je potegovalo kar trinajst kandidatk. Ravnatelj dekliškega liceja je v posebnem obrazcu (tako imenovani kompetenčni tabeli) opisal materialne razmere in učni uspeh prosilk ter predlagal Gorupu v izbiro dve dijakinji, ki sta po nadarjenosti in uspehu najbolj izstopali ter podporo po njegovem mnenju najbolj potrebovali. (SI AS 33, konvolut 517, šk. 239)